כיתות ז'-ח' | גמרא | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | ברכות לה ע"א

"כיצד מברכין על הפירות?": המשנה, והמקור לברכה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את המשנה כֵּיצַד מְבָרְכִין עַל הַפֵּירוֹת? וימיינו מאכלים לפי הברכות.
- התלמידים יסבירו, בעזרת רש"י, למה ליין ולפת יש ברכה משלהם (שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו).
- התלמידים יכירו את שאלת הגמרא מָנָא הָנֵי מִילֵי? ואת דברי רבי עקיבא: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּטְעוֹם כְּלוּם קוֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ.
- התלמידים יבינו שהגמרא מגיעה בסוף ל"סברא": אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

למה מברכים לפני שנהנים מהעולם, ומה הברכה משנה ביחס שלי לדברים שאני מקבל?

בשיעור הראשון: איזו ברכה מברכים על מה, ומאיפה בכלל לומדים שצריך לברך?

🧪 פתיחה: שולחן מאכלים

מציגים על הלוח (או בתמונה) שמונה מאכלים: תפוח, ענבים, יין (מיץ ענבים), לחם, מלפפון, תות שדה, אורז, שוקולד. כל זוג ממיין לפי הברכה שהוא מכיר. משאירים את המיון על הלוח. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

פרק ו במסכת ברכות פותח בשאלה מעשית: איך מברכים על פירות? המשנה קובעת: על פירות העץ "בורא פרי העץ", חוץ מהיין ("בורא פרי הגפן"); על פירות האדמה "בורא פרי האדמה", חוץ מהפת ("המוציא לחם מן הארץ"); ועל ירקות "בורא פרי האדמה", ורבי יהודה אומר "בורא מיני דשאים". רש"י מסביר שליין ולפת קבעו ברכה מיוחדת בגלל חשיבותם.

הגמרא שואלת "מנא הני מילי?" (מאיפה הדברים האלה?) ומביאה ברייתא שלומדת מ"קדש הלולים" (נטע רבעי, ויקרא יט) שצריך ברכה לפני האכילה ואחריה. "מכאן" אמר רבי עקיבא שאסור לטעום כלום לפני שמברכים. בהמשך הגמרא יש דיון ארוך ומורכב בלימוד הזה (שלא נלמד בשיעור), ובסופו הגמרא אומרת שבשביל מאכלים שאינם צמחים, כמו בשר, ביצים ודגים, אין לימוד מפסוק, אלא "סברא הוא": זה הגיוני.

רש"י מסביר את הסברא: דכיון דנהנה צריך להודות למי שבר. זה רעיון מרכזי ליחידה: הברכה היא תודה. את ההלכה המעשית (על מה מברכים מה, ובאיזה סדר) לומדים מספרי ההלכה, וכל קהילה נוהגת לפי

רבותיה.

שימו לב לתוכנית: בתוכנית חמ"ד לגמרא בכיתה ז' האפשרויות הן פרק המניח (יחידה 7 באתר) או סוגיות חנוכה ותפילין. ברכות הנהנין הן נושא מרכזי בתוכנית ההלכה של החטיבה, והסוגיה בברכות לה מתאימה כיחידת גמרא משלימה, כהעשרה, או לבתי ספר שבוחרים בה. בבתי ספר ממלכתיים אפשר ללמד את השיעורים הערכיים (הכרת הטוב, "לה' הארץ ומלואה", תורה ועבודה) כיחידת העשרה בתושב"ע או בתרבות יהודית.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת וויליאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

משנה, ברכות פרק ו, משנה א (דף לה ע"א)

מַתְנִי' כֵּיצַד מְבָרְכִין עַל הַפֵּירוֹת? עַל פֵּירוֹת הָאִילָן הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", חוּץ מִן הַיַּיִן, שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". וְעַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", חוּץ מִן הַפַּת, שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר: "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ". וְעַל הַיְּרָקוֹת הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים".

🗣️ **תרגום והסבר:** משנה: איך מברכים על הפירות? על פירות האילן (העץ) אומרים "בורא פרי העץ", חוץ מהיין, שעל היין אומרים "בורא פרי הגפן". ועל פירות הארץ (האדמה) אומרים "בורא פרי האדמה", חוץ מהפת (הלחם), שעל הפת אומרים "המוציא לחם מן הארץ". ועל הירקות אומרים "בורא פרי האדמה". רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשאים".

רש"י על ברכות דף לה ע"א, ד"ה כיצד מברכין וכו' חוץ מן היין –

כיצד מברכין וכו' חוץ מן היין – שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: בגלל החשיבות של היין קבעו לו ברכה משלו, וכן ללחם.

רש"י על ברכות דף לה ע"א, ד"ה בורא מיני דשאים – לפי שיש בכלל

בורא מיני דשאים – לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: בתוך "פרי האדמה" יש גם דשאים וגם זרעים (כמו קטניות), ורבי יהודה רוצה שתהיה ברכה מיוחדת שתבחין בין סוג לסוג.

גמרא, ברכות דף לה ע"א

גְּמָ' מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'", מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם. מִכָּאן אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּטְעוֹם כְּלוּם קוֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ.

🗣️ **תרגום והסבר:** גמרא: מאיפה הדברים האלה (שצריך לברך)? כפי ששנו חכמים: "קדש הלולים לה'" (ויקרא יט, כד), מלמד שהם (הפירות) צריכים ברכה לפניהם ואחריהם. מכאן אמר רבי עקיבא: אסור לאדם לטעום כלום לפני שהוא מברך.

רש"י על ברכות דף לה ע"א, ד"ה גמ' קדש הלולים – בנטע רבעי כתי

גמ' קדש הלולים – בנטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים טעון באכילתו כשתאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: "קדש הלולים" כתוב על נטע רבעי (פירות השנה הרביעית של עץ), והמילה "הלולים" (ברבים) מלמדת על שני "הילולים", כלומר שבחים, באכילתם.

גמרא, ברכות דף לה ע"א

וּלְמַאן דְּתָנֵי "נָטַע רְבָעִי", הָא תִּינַח כֹּל דְּבַר נְטִיעָה. דְּלָאו בַּר נְטִיעָה, כְּגוֹן בָּשָׂר בֵּיצִים וְדָגִים מְנָא לֵיהּ? אֶלָּא סְבָרָא הוּא: אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה.

🗣️ **תרגום והסבר:** ולמי ששונה "נטע רבעי" (שהלימוד הוא מכל הצמחים): זה מתאים לכל דבר שנוטעים. אבל דבר שאינו נטוע, כמו בשר, ביצים ודגים, מאיפה (לומדים)? אלא, זו סברא (היגיון): אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה.

רש"י על ברכות דף לה ע"א, ד"ה אלא סברא הוא – דלתרווייהו אית

אלא סברא הוא – דלתרווייהו אית להו פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה מז' המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינח מידי דבר נטיעה דלאו בר נטיעה מנלן אלא סברא הוא דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: הלימודים מהפסוקים נתקלו בקושיות, ולכן הגמרא אומרת שזו סברא: כיוון שאדם נהנה, הוא צריך להודות למי שברא.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** חוץ מִן הַיַּיִן, שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן"

💭 **מפרשים:** רש"י: שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו. המשנה עצמה לא נותנת טעם.

📜 **כתוב:** מִכָּאן אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּטְעוֹם כְּלוּם קוֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ

💭 **מפרשים:** רש"י על "קדש הלולים" מסביר שהפסוק עוסק בנטע רבעי. הלימוד מהפסוק לכל המאכלים הוא דרשה של חכמים, והגמרא עצמה דנה בו ארוכות.

📜 **כתוב:** אֶלָּא סְבָרָא הוּא: אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה

💭 **מפרשים:** רש"י: דכיון דנהנה צריך להודות למי שבר. "הברכה היא תודה" הוא אפוא פירוש של רש"י לסברא.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות, תמונות או כרטיסי מאכלים, דף עבודה

1. פתיחה: מיון שולחן המאכלים (5 דקות)
2. קריאת המשנה ובניית טבלת ברכות (10 דקות)
3. רש"י: למה ליין ולפת ברכה משלהם, ומה רוצה רבי יהודה (7 דקות)
4. "מנא הני מילי?" והלימוד מ"קדש הלולים" (8 דקות)
5. "סברא הוא": ברכה כתודה, עם רש"י (8 דקות)
6. חזרה למיון, כרטיס יציאה (7 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה מברכים על פירות העץ, על פירות האדמה, על היין ועל הפת?
2. מה אומר רבי יהודה על הירקות?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי רש"י, למה ליין ולפת יש ברכה מיוחדת?
2. למה הגמרא צריכה "סברא" לבשר, ביצים ודגים?

הערכה (מה דעתי?)

1. רש"י אומר שהברכה היא תודה למי שברא. על מה עוד בחיים שלכם הייתם רוצים "לברך" (להודות)?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים למיון מהפתיחה ומתקנים לפי המשנה (ושואלים: על מה המשנה לא מדברת? שוקולד, אורז). כל תלמיד כותב במשפט: מה הסברא שהגמרא מגיעה אליה.

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. מה מברכים על יין, ולמה (לפי רש"י)? _____

2. מה פירוש "סברא הוא"? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

שאלות על הלכה למעשה (שוקולד, אורז, תות שדה) יעלו. אפשר לרשום אותן ולענות מתוך ספר הלכה מוכר בקהילה, או להפנות ליחידת ההלכה באתר. הסבירו שהמשנה נותנת עקרונות, וההלכה מפרטת. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

טבלת הברכות מתוך המשנה, רש"י על יין ופת, "מנא הני מילי", הסברא ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, ברכות דף לה ע"א (ספריא)
- רש"י על ברכות דף לה ע"א (ספריא)

מחוון: כיצד מברכין? המשנה והסברא

1. **חלק א:** פירות האילן: בורא פרי העץ; יין: בורא פרי הגפן; פירות הארץ: בורא פרי האדמה; פת: המוציא לחם מן הארץ; ירקות: בורא פרי האדמה; רבי יהודה: בורא מיני דשאים.
2. **חלק ב:** (1) בגלל החשיבות שלהם ("שמתוך חשיבותו"). (2) שתהיה ברכה מיוחדת לכל סוג, כדי להבחין בין דשאים לזרעים.
3. **חלק ג:** (3) "קדש הלולים לה'" (נטע רבעי); רבי עקיבא: אסור לאדם לטעום כלום לפני שמברך. (4) זה הגיוני, ולא נלמד מפסוק; לפי רש"י, מי שנהנה צריך להודות למי שברא.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון: תודה למי שברא את מה שנהניתי ממנו. (שימו לב: יש ברכות כאלה בפועל, ונלמד עליהן בהלכה.)